

نگاهی به انتشارات تازه جغرافیایی

□ ژئومورفولوژی و مدیریت محیط (جلد اول)

نویسندگان: ار.بو. کوک و جی.سی. دورکمپ^۱ / مترجم: دکتر شاپور گودرزی نژاد / ناشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) / چاپ نخست، پاییز ۱۳۷۷ / شمارگان (تیراژ): ۳۰۰۰ نسخه در ۳۸۴ صفحه / بها: ۸۰۰۰ ریال.

از چاپ نخست کتاب در انگلستان ۲۵ سال گذشته (۱۹۷۴)، دانشگاه تهران بر آن شده است تا برای دوره دکتری جغرافیای طبیعی با گرایش «زمینریخت^۲» کتابی را آماده نماید. برگردان دکتر گودرزی نژاد پیامد چنین نیازی است. کتاب، کار پخته و زیبای دو تن از استادان جغرافیای انگلستان، رایزن در مسایل خاورمیانه است. نویسندگان، کتاب را برای مدیران / سامانگران محیط و زمینریخت‌شناسان، مقید و ارزشمند دانسته و آن را برای «مهندسان محیط (زیست)، بویژه برنامه‌ریزان شهری، روستایی، ناحیه‌ای، کشوری یا زیست‌محیطی» نگاشته‌اند.

این اثر پس از برگردان پرزحمت، دشوار و دیرباب پیتر هاگت / هگت (haget)؛ «جغرافیای ترکیبی نو^۳» و یک انگلیسی‌نگاری برای دانشجویان جغرافیای طبیعی (*English for the Students of Physical Geography*) با همکاری خانم عسجدی، سومین اثر در کارنامه دکتر برای سازمان «سمت» بشمار می‌رود که این خود نوبدی برای برگردانهای روانتر و زیباتر در آینده است.

نویسندگان کتاب را در هفت فصل، ژئومورفولوژی و مدیریت محیط، تهیه نقشه ژئومورفولوژی، بازرسی و نظارت بر تغییرات ژئومورفولوژیک، فرسایش آبی خاک، سقوط (ناتوانی) دامنه و فرونشینی، رودها و جلگ‌های سیلابی و حوضه‌های زهکشی و انتقال رسوب، نوشته‌اند و با ۱۴۰ نقشه و نمودار، ۴۱ جدول و ۱۳ عکس آن را آراسته و پربار

1- R.U.Cooke and J.C.Doornkamp 2-Geomorphology

3- P.Haggett, *Geography: A Modern Synthesis*

کرده‌اند. شیوهٔ بخش‌بندی علمی کتاب از جلوه‌های آشکار آنست، اما در چاپ فارسی، عکس‌کارایی خود را از دست داده‌اند. آنچه که می‌توانست در این اثر کلاسیک (درسی) ارزش افزوده و نقطهٔ درخشان تلاش مترجم آن بشمار آید، ساختن نمایه‌های جداگانه برای، کسان، جای‌نامها بود که شوربختانه جای خالی آنها از بازدهی و کارایی علمی - پژوهشی کتاب بشدت کاسته است و ای‌کاش واژگان پربار پانویس به نمایه پایانی برده می‌شد. یکی از خواندنی‌ترین فصلها که ما رویدادهای همانند آن (رانش زمین) را در این سالها آزمون می‌کنیم، فصل پنجم است. می‌ماند پاره‌ای برابر نهادهای ناآشنا مانند: «حاصلدهی» بجای بارآوری و «نامستحکم» (سست) و یا ترکیب غریب «سقوط» (ناتوانی) دامنه» رانش (دامنه) و یک نام «اوسبرن osborn» که واژه نامی انگلیسی است و در فارسی آن را آزرین / آزبورن با آوانگاشت (äzborn/börn) می‌آورند.

□ فرهنگنامه تطبیقی نامهای قدیم و جدید مکانهای جغرافیایی، ایران و نواحی مجاور

نویسنده: علیرضا چکنگی / ناشر: بیناد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی / چاپ نخست

۱۳۷۸ / شمارگان ۱۰۰۰ نسخه در ۲۹۰ صفحه / بهاء ۱۰۰۰۰ ریال

با چاپش دومین کار بنیاد پژوهشها، در زمینهٔ فرهنگهای جغرافیایی، سرانجام تلاش دهسالهٔ آقای چکنگی بیار نشست. نخستین کار، فرهنگ آبادیهاست که دکتر پاپلی آن را سامان داده بود. بیگمان فرهنگنامهٔ تطبیقی نیز جای خالی خود را در زمینهٔ جغرافیای تاریخی پر خواهد کرد. انجام چنین کاری یک تنهٔ تحسین برانگیز است. این فرهنگ نه آخرین در این زمینه خواهد بود و نه کاملترین، بلکه یک گام است با آغازی درخشان برای راهی دور و دراز و توانفرسا که باز هم همتی باید. اما نه به یک دست که کار گروهی را می‌طلبد تا آن اثر ستورگ «فرهنگ جاینام‌شناسی» را پدید آورند.

فرهنگنامهٔ تطبیقی، فرهنگی دو سویه است. نویسنده آن را در دو بخش با ساختار پایین، به زیر چاپ برده است بخش یکم در ۱۵۷ صفحه که خواننده را از جاینامهای کهن به سوی نامهای امروزی آنها رهنمون می‌شود و بخش دوم در ۱۰۶ صفحه که هر جاینام امروزی همهٔ نامهای کهن خود را در پیش پای دارد. گاه تعداد و روند دگردیسی این نامها چندان پر شمارند که یک ستون از کتاب را دربر گرفته‌اند. مانند: تبریز، جزیرهٔ قشم و ...

پدیدآور برای تدوین این فرهنگ ۱۲۱ منبع را به کار گرفته است. هر یک از این کتابها با همان شمارهٔ ردیف مشخص شده در کتابنامه، در جلوی هر جاینام کهن و با ذکر صفحهٔ منبع آمده است. آقای چکنگی برای کارایی هر چه بیشتر کتاب از ۲۰ نقشه سود جسته که پراکندگی شهرهای گسترهٔ مورد نظر را از فرمانروایی مادها تا روزگار قاجاریان (در ۱۹ نقشه) نشان می‌دهند و آخرین آنها یعنی نقشهٔ «ایران قدیم و نواحی مجاور» را از کتاب سرزمینهای

خلافت شرقی رام گرفته است. نقشه‌های چند (تا صفاریان) بخاطر فشردگی نام شهرها و انگلیسی نگاشت آنها، بسیار پر و در هم شده‌اند. ای کاش نویسنده در کنار آن همه رنج و زحمت، با افزودن یکی دو بخش، فرهنگ کاملتری را بدست می‌داد. بسیاری از جاینامهای بومی یا کهن، دشوار و خوانش آنها برای ایرانیان و فارسی زبانان غیربومی آسان نیست به این نمونه‌های آمده در فرهنگ نگاه کنید؛ سیراین / بی‌تاک دپوس کوریا / ماوؤبالینگ / مئورو / ... دادن آوانگاشت و دگرنوبسی برای جاینامها می‌توانست این دشواری و کججایی را از سر راه بردارد، هر چند انجام این کار سنگین است و به پژوهشهای دیگری نیاز دارد.

پدیدآور با جدا کردن ریشه‌های زبانی جاینامها در بخش یکم، می‌توانست کارآیی این فرهنگ را چند باره، بیشتر می‌کند، زیرا پژوهشگران زمینه‌های گوناگون می‌توانستند بهره‌های فراوانی مانند گستره زبانی نام آبادیها، رخنه زبانیها در مناطق جغرافیایی و محدوده‌های بجا مانده کهنسال و دیرینه را دریابند. هر چند نویسنده نیز این کار را به گونه‌ای رنگ باخته، در بخش دوم انجام داده است. می‌ماند جای خالی انگلیسی نوشت پاره‌ای از جاینامهای بیرون مانده از گستره زبانیهای آشنا که امروز نامهای روسی، لاتین و ... را بخود گرفته‌اند، و در پایان طرح نه چندان زیبنده روی جلد آنهم برای چنین فرهنگی. امید آنکه در چاپهای آینده از کتاب آزایی بهتری برخوردار باشد. فرهنگنامه تطبیقی برای پژوهشگران تاریخ، جغرافیا و شهرشناسی یک مرجع بشمار می‌آید.

□ انسان‌شناسی فرهنگی

نویسنده: دانیل بیتس^۴ - فرد پماگ^۵ / مترجم: محسن ثلاثی / ناشر: انتشارات علمی / چاپ

نخست ۱۳۷۵ / شمارگان ۳۳۰۰ نسخه در ۸۳۰ صفحه / بها ۲۲۰۰ تومان

با آنکه سرآغاز کتاب از پیشگفتار نویسندگان خالی است و آقای ثلاثی نیز در شناساندن نویسندگان تلاشی بکار نبسته است، اما از کتابنامه پربار اثر با ۴۵۳ عنوان می‌توان دریافت که با کاری فراگیر، پربار و گرانقدر روبرو هستیم. کتابی چنین گسترده بیگمان مترجم را در کار گردانیدن به فارسی، آنهم یک تنه باید با دشواریهای فراوانی روبرو ساخته باشد.

مترجم به هر ملاحظه‌ای ترجیح داده تا خود پیشگفتاری کوتاه برای کتاب بنگارد و در آرمان و هدف این شاخه از دانش نوشته است؛ «انسان‌شناسی فرهنگی در جهت نفی یا اثبات بهتری یا کهنتری هیچ فرهنگی عمل

نمی‌کند، بلکه می‌خواهد مردم وابسته به فرهنگهای گوناگون را با یکدیگر آشنا و نزدیکتر سازد.»

نویسندگان کتاب را در ۳ بخش؛ یک چشم‌انداز انسانشناختی با ۴ فصل، الگوهای تطبیق با ۹ فصل و گوناگونی الگوهای تطبیق با ۱۷ فصل نگاشته‌اند که هر فصل دارای یک چکیده است. پدیدآوران در پی آن هستند تا نشان دهند «بسا اقوامی که از جهت رشد فرهنگ مادی و فن‌شناسی در سطح بسیار پایینی جای دارند، ولی بهتر از اقوام بسیار پیشرفته و به اصطلاح متمدن کنونی توانسته‌اند از محیط زیست‌شان بهره‌برداری کنند و بدون آسیب رساندن به منابع تجدیدناپذیر کره زمین ادامه حیات دهند.» و این تازه‌ترین حرف کتاب بشمار می‌رود.

این اثر برای پژوهشگران و جغرافیدوستان بویژه با گرایش انسانی یک کتاب کلاسیک و پایه است. از جالبترین بخشهای آن «تحقیق در میدان» را می‌توان نام برد چیزی که برای دانشجویان این مرز و بوم ناآشنا مانده است. نویسندگان در شناسه آن چنین آورده‌اند «کار میدان عبارتست از مشاهده دست اول جوامع بشری و وسیله‌ای است برای گردآوری داده‌ها و به آزمایش کشیدن فرضیه‌های ناشی از نظریه‌ها.»

آنچه را مترجم بر کتاب افزوده کارآیی کتاب را دو چندان کرده است. وی در ۲۳ صفحه فرهنگنامه‌ای را سامان داده که «شرحی بر چکیده مفاهیم و اصطلاحات اساسی» خوانده شده که کاری است ارزشمند. در این بخش در برابر هر واژه انگلیسی، برابر نهاده آن را درون کمان و شرح / تعریفی در یک یا دو خط آورده است. آقای ثلاثی گذشته از این، واژه‌نامه‌ای دو سویه (انگلیسی به فارسی و فارسی به انگلیسی) در ۱۸ صفحه تهیه کرده است. می‌ماند پاره‌ای کاستیهای کتاب که از مترجمی توانا با پیشینه‌ای درخشان پذیرفته نیست. وی از دادن نام کسان تن زده است و برای اسمهای دشوار و بدخوانی چون «دَن بَرَد بَرَد» ص ۹۶ از حرکت‌گذاری سود جسته. بهتر بود برای کارآیی پژوهشی اثر، نمایه‌ای از نام کسان و جاینامها را در پایان کتاب سامان می‌داد. با این همه مترجم توانسته با سر هم نویسی واژگان که مفهومی واحد را به ذهن می‌دهند، از تیغ و برایشگران امروزی که واگیر جدا نویسی آنها را فرا گرفته، بگریزد. برای نمونه به این واژگان برگرفته از کتاب نگاه می‌کنیم؛ زیستبوم، صنعتگرایی، بومشناختی، انسانشناختی و... در پایان دریغی بر چاپ تیره عکسها در کتاب که زیننده چنین اثری نیست.